

bitelji, kako je gleda I. Weber-Kellermann, usko je povezana s poviješću položaja žene.

Socijalna povijest obitelji jest povijest načina kako se obiteljska ljudska zajednica prilagođuje društvenim pravilima. U pojedinim povijesnim razdobljima ta su pravila nastajala pod utjecajem različitih kulturnih sustava normi i običaja. Pridonosila im je i obitelj vlastitim svojim pravilima kao i kulturnim objektivacijama koje je prikazuju. »U dijalektičkom procesu«, kaže I. Weber-Kellermann, »ti fenomeni nadgradnje, ponekad kao rješenja posebnih društvenih problema, postaju i sami socijalnim činjenicama, koje opet djeluju na osnovicu društvenog sustava. Istraživanje takvih procesa pripada djelokrugu evropske etnologije« (str. 8).

Ova postavka čini se posve apstraktnom. I. Weber-Kellermann realizira je istražujući njemačku obitelj različitih društvenih klasa u različitim historijskim razdobljima. Kako joj to konkretno uspijeva, pokažimo na primjeru »inokosne« obitelji 19. stoljeća: autorica najprije daje uvid u društvene procese započete francuskom i industrijskom revolucijom. Zatim se osvrće na građansku obitelj i njene tabue. Posebno prikazuje položaj i ulogu služavke u građanskoj obitelji. Usporedo s građanskom obitelji ona će odvojeno analizirati radničku i odvojeno poljoprivredničku obitelj, a poglavlje završava uvidom u kretanja u ženskom pokretu. Kao građa koja će popuniti informacije ili kao »objektivacija« koja sa svoje strane utječe na sam fenomen u ovom će slučaju služiti etnološki kompleks pojava oko svadbe i svadbenih običaja. Svadba i svadbeni običaji nekad su bili središnjim dijelom etnološkog istraživanja obitelji: sada oni dobivaju gotovo marginalno mjesto. Ali mi svadbu i svadbene običaje počinjemo posve drugačije razumijevati: to nisu više puke etnološke bizarnosti i podloga za budući folklorizam. Vidimo da su to odgovori vremena na temu brak i obitelj. Razumijevamo ih doista kao objektivacije vrednota i duha nekoga konkretnoga vremena. Shvaćamo međutim i to da ovako zacrtana etnologija obitelji iziskuje vrlo precizna po-

vijesno-kulturna istraživanja. Prva od ovih dviju knjiga dobar je nacrt za takva istraživanja. Druga je jedna od mogućih varijanti pristupa i obrade.

Dunja RIHTMAN-AUGUŠTIN

Helge Gerndt, Vierbergelauf.

Gegenwart und Geschichte eines Kärntner Brauchs, Geschichtsverein für Kärnten, R. Habelt Verlag—Bonn, Klagenfurt 1973, 239 str. + 24 table.

»Vierbergelauf« je ophod koji obuhvaća četiri kapele, odnosno crkvice na četiri međusobno bliska brijega u Koruškoj. Ophod je opisan u kronici korušskog povjesničara M. Gotharda Christalnicha godine 1578. Ima, dakle, svoju povijest, pa nije čudno što su se etnolozi njime često bavili. Uz to je neki pisac, u romantičarskom nadahnuću, postavio hipotezu o kontinuitetu sve do keltskog doba. I čim je ta hipoteza napisana, ona je također postala sastavnim dijelom običaja: mnogi su počeli vjerovati u njegovu tisućljetnu tradiciju.

Suvremenom njemačkom etnologu Helgeu Gerndtu »Vierbergelauf« je poslužio za empirijsko istraživanje i za teorijsku raspravu o običajima koja nadmašuje uobičajene radove o tim fenomenima.

Osnovno pitanje koje je Gerndt sebi postavio jest pitanje o smislu: »Da li je uopće moguće toliko trajanje predaje? Čini se da su ljudi obvezni prema jednoj kulturi koja je minula prije gotovo dvije tisuće godina i zašto je to tako? Prema kojim oblicima osjećaju obavezu, s kakvom sviješću poduzimaju to hodočašće? Kako se usklađuje taj običajni život, tako čudnovat vanjskim promatračima, sa svakodnevnicom? Što njima znači povijest, dohovina, zajednica? Kako se svi ti faktori subjektivnog mišljenja stapaju s psihičkim potrebama i kojejim drugim u svakodnevnom životu?« (str. 13).

Na to pitanje autor pokušava odgovoriti služeći se suvremenim teorijskim pristupima običajima, i to: a) pristupima koji objašnjavaju običaje društvenim odnosima i povezanostima (I. Weber-Kellermann); b) pristupima koji promatraju običaje kao funkcije društvenih oblika svijesti (Schwedt); c) pristupima koji bilježe pojavne oblike običaja i analiziraju njihovu kulturno-historijsku povezanost (Kretzenbacher); d) pristupima koji istražuju strukturu i tvorbu strukture običaja (Sieber).

U sadašnje vrijeme (sedamdesete godine) »Vierbergelauf« jest spomenuti ophod četiriju svetišta u Koruškoj. U njemu sudjeluje preko stotinu osoba različitog spola, dobi i društvene pripadnosti. Podatke o strukturi sudionika autor je skupio i prikazao. Pješaci se preko pedeset kilometara, pa je to prilično naporan planinarski pothvat.

Gerndt je nekoliko godina uzastopce pješačio s hodočasnicima, upoznao i njih i ljude koji ih susreću i sve okolnosti u kojima se ophod odvija. Pokušavajući utvrditi neke »jedinice običajnog djelovanja«, to jest one aktivnosti u okviru običaja koje su povezane, imaju neko značenje ali se ne mogu dalje dijeliti, on je »Vierbergelauf« ovako raščlanio: 1. hodanje u procesiji, 2. zajedničko odmaranje, 3. obilasci oko pojedinih crkava, 4. posjeti crkva-ma (križni put, misa, tihe pobožnosti, blagoslov), 5. prihvat od strane tamošnjeg stanovništva, 6. pozdravljanje križeva, 7. razmjena žitarica, 8. skupljanje planinskog bilja, 9. uzimanje blagoslovljene vode, 10. ugoščavanje hodočasnika, 11. darivanje djece (str. 89).

U isto vrijeme autor je proučio po-vijesnu građu.

Stoga prvi dio rasprave utvrđuje stabilne i varijabilne elemente običaja i njihove strukturne odnose u sinkroniji. To su poglavlja: **»Verbergelauf« u sadašnjosti, Hodočašće kao događaj, Sudionici i njihova aktivnost, Predvodnik Ferdinand Eicher, Običaj kao sustav akcije.**

Drugi dio rasprave daje uvid u povijesne spletove običaja, pri čemu autor nastoji što točnije fiksirati običaj u određenim razdobljima. To su poglavlja: **»Vierbergelauf« u prošlosti,**

Razdoblje Kelta i Rimljana, Srednji vijek i početak novog vijeka, Od prosvjetiteljstva do 20. stoljeća (s ekskursom u predajama i legendama), Običaj i njegova mijena.

Gerndt opisuje površinske pojave običaja a u isto vrijeme pokušava proniknuti u njihovu dubinsku strukturu, i to podjednako na sinkronijskoj kao i na dijakronijskoj razini. Strukturu običaja tvore datum održavanja, središnje točke u prostoru (crkvice na bregovima) i s tim povezan pravac kretanja hodočasnika, koji se temelji na određenom vremenskom rasporedu i posebnom društvenom ponašanju.

Pitanje o strukturi svakako je jednostavnije. No kada se utvrdi struktura, centralno pitanje o smislu postaje, kako kaže autor, akutnijim. Nakon sinkronijske analize i dijakronijske sinteze odgovor na to pitanje nije nimalo jednostavniji i lakši.

Pokazuje se da je svako vrijeme običaju davalo svoju simboliku. Tako, kad je jednom bila postavljena romantička hipoteza o keltskom porijeklu (koja uostalom nije posve bez osnova jer su na nekim bitnim točkama »Vierbergelauf« postojala keltska svetišta), i ona je sama postala dijelom običaja. Poznato je, naime, da je javno mnjenje sklonu prihvaćanju najsmionije hipoteze zato što ono automatski želi riješiti probleme. »Vierbergelauf« u suvremeno vrijeme ima simboliku i funkciju tradicijske kulture uopće: snaži osjećaj pripadnosti nekoj zemlji, pokrajini, u ovom slučaju Koruškoj.

Gerndt, koji u sebi sjedinjuje empiričara — istraživača (sam je iskusio pješačenje »Vierbergelauf« i zavolio ga), etnologa — zapisivača (detaljno je opisao ophod, ljudski je oslikao predvodnika Eichera) i znanstvenika — teoretičara, ne želi automatski odgonetnuti smisao. On nas upoznaje sa smislom tog običaja u pojedinim povijesnim razdobljima, upozorava nas na povezanost s kršćanskom tradicijom i ne gubi iz vida aktualnu ulogu tradicije, o kojoj je već bilo riječi.

Rasprava H. Gerndta je osebujno sistematizirana, i to je njen poseban doprinos. Ona nema, kao što je to uobičajeno u znanstvenoj rutini, dva dijela:

teorijski i empirijski. Dvije razine: sinkrona i dijakrona dvije su tematske cjeline, svaka sa svojim teorijskim pretpostavkama i metodologijom koja je primjerena građi (na sinkronijskoj razini empirijskom, na dijakronijskoj razini historijskom istraživanju).

Te dvije cjeline omogućuju nastanak zaključnog poglavlja o biti i značenju. Ako Gerndt na kraju ne daje i ne može dati jednoznačan odgovor na to »centralno« pitanje — ne znači da je promašio. Jednoznačnog odgovora, naime, nema. Iscrpna analiza »Vierbergelaufa« na razini suvremenosti i povijesti rekla nam je međutim vrlo mnogo o kulturi i životu i o promjenljivoj smislu samoga običaja.

Dunja RIHTMAN-AUGUŠTIN

V. E. Gusev, Istoki rusckogo narodnogo teatra, Ministerstvo kul'tury RSFSR, Leningradskij gosudarstvennyj institut teatra, muzyki i kinematografii, Leningrad 1977, 87 str.

Knjiga V. E. Guseva analizira različite embrionalne oblike dramskog stvaralaštva, točnije folklornu dramsku umjetnost, tj. tradicijsko kolektivno dramsko stvaralaštvo narodnih masa. Kao karakteristike tog stvaralaštva autor nabrāja anonimnost, improvizaciju, varijabilnost, usmenost prenošenja teksta i druge specifične oznake svojstvene folkloru uopće. Nije riječ o narodnom ili folklornom teatru, već o embrionalnim oblicima koji, po mišljenju autora, predstavljaju izvore narodnog teatra. Gusev ne prihvaća ekstremne stavove koji negiraju u potpunosti teatarsku prirodu folklornog dramskog stvaralaštva, ali isto tako ne prihvaća ni one druge koji u narodni teatar ubrajaju bez razlike i obrede i običaje, igre, kola, maskirane ophode, razne cirkuske predstave, sve do umjetnosti dresiranja životinja. Gusev ističe kako ni jedna ni druga ekstremna koncepcija

ne uzima u obzir diferencijaciju narodnog dramskog stvaralaštva i kvalitativne razlike među njegovim aspektima. On sam u folklornom dramskom stvaralaštvu razlikuje »doteatarske« i »teatarske« oblike. »Doteatarski« oblici nisu još teatar. Upozorava da granice dramskog narodnog stvaralaštva prema ostalim oblicima folkloru nisu čvrste, da dramskih elemenata ima u različitim folklornim žanrovima. Pitajući se koji je to razlikovni, izdvajajući element koji dijeli dramsko stvaralaštvo od ostalog folkloru, Gusev spominje akciju, preobrazbu čovjeka u neki od njeega samoga različit djelujući lik, a kao treći i bitni uvjet javlja se estetska funkcija akcije i preobrazbe, za razliku od praktične, ritualnomagijske ili kultne funkcije. Umjetnički elementi o kojima je riječ mogu biti i nesvjesni. Bitna oznaka narodnog dramskog stvaralaštva jest estetski usmjerena akcija. Pri proučavanju narodnog dramskog stvaralaštva važno mjesto zauzima riječ, ali to nikako ne znači da možemo svu pažnju posvetiti isključivo filološkoj analizi, zapostavljajući predstavu. Gusev prihvaća podjelu na tri tipa predstave, pri čemu se kao prvi tip uzimaju masovne predstave, zabave, praznici, karneval, pojave gdje je svaki čovjek neposredni sudionik, gdje svatko može biti i izvođač i publika. Drugi tip obuhvaća obrede, religiozne obrede i ceremonije, i tu već postoji podjela na izvođače i publiku, ali još ipak postoji zajedničko djelovanje, te publika više ili manje sudjeluje u predstavi. Treći tip uključuje kazališne predstave i filmsku umjetnost, pojave gdje su izvođači strogo odvojeni od publike, iako je reakcija i manja participacija publike moguća.

S druge strane, Gusev priznaje univerzalni karakter igre, promatra narodno dramsko stvaralaštvo kao poseban tip igre, te nastoji odrediti mjesto dramskog stvaralaštva među drugim tipovima igre. Razlikuje religioznomagijski (čarobnjaštvo, narodni magijski obred, crkveni obred, misterij), ceremonijalno etiketni (ceremonije, svečanosti, posvećivanja, turniri, olimpijade itd.) pedagoški tip (sve dječje igre, također i igre učenja i igre takmičenja odraslih), narodnodramski tip (maske,